

Скажи Путіну «До побачення!»

«Дотації на газ для населення йдуть до Путіна, а їх могли б отримувати аграрії та енергетики в Україні», — вважає Костянтин Богатов, керуючий партнер компанії SALIX energy.

ВІКТОРІЯ РОЗОВА

? Який стан справ із біоенергетикою у світі загалом та Європі зокрема?

— Так, європейські країни давно зрозуміли, що біоенергетика посідає важливе місце в енергозабезпеченні населення й промисловості, і вже понад 20 років ефективно розвивають цей напрям економіки. Важливо, що біомаса чи біопаливо є місцевим видом біопалива, який можна ефективно використовувати як для виробництва теплової, так й електричної енергії. В Європі зрозуміли, що розвиток цієї сфери — це не тільки

отримання енергії, а й створення нових робочих місць, підвищення ефективності використання й утилізації відходів, додаткові прибутки для сільського господарства та лісової промисловості.

За даними Європейської комісії, станом на 2010 рік біомаса займала 15% у структурі джерел виробництва теплової енергії в країнах ЄС. Якщо говорити про альтернативні джерела у цілому, то біомаса тут є безперечним лідером, і 99% тепла на сьогодні виробляють саме з біомаси й органічних відходів.

Низка країн мають таке значення показника виробництва тепла з біомаси: для Швеції — 61%, Австрії — 37%, Данії — 35%, Фінляндії — 32%.

Зауважу, що в структурі біомаси основну частку займає тверде біопаливо (деревні відходи, тирса, пелети, брикети, тріска енергетичних культур). На другому місці — тверді побутові відходи, з яких теж отримують теплову й електричну енергію.

Такий тренд залишиться стабільним у середньостроковій і довгостроковій перспективі, біоенергетика посідає важливе місце як у промисловості, так і в приватному секторі. Європа на сьогодні є найбільшим ринком споживання твердого біопалива й основним імпортером пелет у світі.

? Як європейські держави підтримують розвиток біоенергетики? Знаю, що в сусідній Польщі з бюджету надають на 25 років безвідсотковий кредит господарствам, які займаються біопаливом, оскільки поляки вважають газ дорогим задоволенням.

— Можу сказати точно, що такі програми є, і не тільки в Польщі, а й в інших країнах ЄС. Можливо, в останні роки підтримка трохи зменшилася у зв'язку з економічною кризою та спадом виробництва, проте програми є і досить ефективно стимулюють розвиток біоенергетики.

Якщо говорити про Польщу, то для прикладу, у цій країні, як і в інших країнах ЄС, є стимули для розвитку енергетичних культур для виробництва біомаси. Фермери, які мають намір вирощувати такі культури, отримують часткову компенсацію витрат на закладення плантацій. У кожній країні ця цифра може відрізнятись, проте вона достатня, щоб зацікавити фермерів інвестувати кошти у виробництво.

Загалом способи стимулювання можуть бути різні: інвестиційні гранти та субсидії, податкові пільги, фінансування через спеціальні програми, фонди, пільгове креди-

Костянтин Богатов

тування, законодавча підтримка та зелені сертифікати на виробництво енергії з альтернативних джерел енергії.

❓ Що маємо в Україні?

— В Україні ситуація, на жаль, не така райдужна, як в сусідній Польщі й інших країнах Європи, хоча наш потенціал не менший, а, можливо, більший. Ми просто ще не до кінця зрозуміли, що навколо нас є багато ресурсів, які можна використовувати як локальні види палива.

Насправді, усе це для нас не нове. Ми маємо досвід використання і торфу, і дров, і ще за радянських часів були програми виробництва біогазу. Тільки дешевий газ не стимулював розвиток таких напрямів. Як кажуть «Навіщо щось змінювати, коли і так добре».

Однак нині ситуація у світі змінилася — енергоносії стали дорогими, питання екології також стоїть дуже гостро. І ми маємо по-іншому подивитись на ті ресурси, що навколо нас. Кожний регіон нашої країни має свою специфіку й широкі можливості: на півночі та заході — це торфовища, відходи деревопереробної промисловості, можливість вирощувати енергетичні культури. На сході та півдні потенціал мають солома зернових, відходи переробки соняшнику, на всій території успішно можна виробляти біогаз.

Так, за оцінками експертів Інституту теплофізики України та Біоенергетичної асоціації України, розвиток проєктів біоенергетики може замінити 3,5 млрд м³ природного газу до 2020 року та 7,5 млрд — до 2030-го. Для першого варіанта щорічна економія становить понад 8 млрд грн на закупку енергоносіїв. А в сьогоднішніх умовах — це кошти, які могли б залишитися в Україні й піти на розвиток інших соціально важливих напрямів.

Незважаючи на такий потенціал, держава поки що законодавчо стримує розвиток біоенергетики в Україні: процедура отримання зеленого тарифу дуже складна. До того ж відповідне обладнання в Україні майже не виробляють.

Попри те, що ми маємо законодавчо закріплені податкові пільги й звільнення від мита в разі імпорту обладнання, на практиці ці механізми майже не працюють і компанії змушені витратити дуже багато часу, доводячи свою правоту в тих питаннях, які, здавалося б, і так є зрозумілими.

Тому на практиці ми маємо дуже повільний розвиток ринку, хоча за інших умов і підтримки з боку держави ця галузь могла б стати драйвером розвитку, оскільки

ки це й виробництво сировини, і логістика, і створення нової інфраструктури, і машинобудування, і сервісні послуги, і багато іншого.

❓ Чи багато господарств вирощують в Україні енергетичні культури?

— На сьогодні в Україні таких компаній уже більше десятка. Однак не всі з них можна віднести до професійних гравців, багато хто садить невеликі обсяги, щоб подивитись й оцінити культуру. Проте з кожним роком ми бачимо появу нових компаній, які серйозно цікавляться цим напрямом бізнесу та готові інвестувати в нього власні кошти. Загалом же, станом на 2013 рік в Україні посаджено понад 1200 га енергетичної верби.

❓ Міскантус, енергетична верба, багато-річне сорго, світчграс... Яка культура найпоширеніша в Україні?

— Найпоширеніша — енергетична верба, інші культури садять в незначних кількостях. Основна проблема — в Україні наразі не сформовано ринок кінцевого споживача й не розвинено інфраструктуру, що стримує розвиток виробництва. Бракує інформації, немає підготовлених спеціалістів у цій сфері. Усі вчаться на власних помилках і міжнародному досвіді.

Можу сказати, що порівняно з 2009 роком, коли наша компанія починала цей бізнес, ми бачимо прогрес й інтерес до біоенергетики як з боку агрокомпаній, так і нових гравців, які розглядають вирощування енергетичних культур як новий вид бізнесу.

❓ Розкажіть, як ваша компанія входила у цю галузь. Що мотивувало її керівників?

— До кризового 2008 року ми займалися житловим і комерційним будівництвом. Оговтавшись і розібравшись із банками, замислилися над подальшим розвитком компанії. Вивчаючи різноманітні сегменти ринку, зрозуміли, що аграрний ринок лідируватиме тривалий час. Наявність землі, людській потенціал і не дуже складні технології (як, приміром, у створенні мікропроцесорів), попит, який ніколи не припиниться, оскільки людям потрібні продукти, — усі ці речі показували, що в нас щось вийде. З іншого боку, нас цікавила енергетика як базова галузь, зокрема нова хвиля альтернативної енергетики, яка, на мій погляд, уже кілька років як переступила той технологічний рубіж, коли вона може бути не дотаційною, а економічно ефективною. У нашій країні розраховувати на дотації не слід, вони не для всіх. Жоден зі звичайних бізнесменів не будуватиме свій бізнес, розраховуючи на дотації.

❓ Як вибирали культуру?

— Проаналізовано було все. Спершу розглядали пелетне виробництво, зокрема із соломи. Однак виявили проблему з логістикою сировини. Агроном бачить у соломі природне добриво, він воліє її віддати землі, до того ж потрібна спеціальна техніка для збирання і, головне, довготермінові договори. Якщо ти будеш завод, інвестуєш у нього мільйони євро, то, природно, прагнеш мати гарантію безперебійної поставки соломи принаймні років на 15. Проте фермери, землі яких розташовані навкруги заводу, можуть будь-якого часу кардинально змінити сівозміну, й наш технологічний ланцюг розірветься. Приміром, нині багато заводів із виробництва пелет простоюють через брак сировини.

Другий варіант — тріска з лісгоспів. Проблем ще більше. Забагато корупції, все монополізовано, великі західні споживачі міцно тримають руку на поставках цієї сировини. Цей варіант ми також відкинули, не вважаючи його раціональним.

Порадившись, дійшли думки, що біопаливний бізнес має спиратися на власну сировинну базу. Вивчаючи технологічні особливості різних енергетичних культур — тополі, верби, міскантусу й інших, дійшли висновку, що для наших умов і нашої ситуації найактуальнішою є енергетична верба. Ми для себе із самого початку визначили базовим регіоном Волинь. Там легше взяти землю в оренду, достатньо ґрунтової вологи й опадів, є пойми річок.

Верба розмножується живцями, які садять у підготовлений ґрунт. Ми закупили в Європі велику кількість сортів. Першого року отримали пагони, які зрізали, щоб стимулювати рослину кущитися. Потім настає період збору «врожаю». Щодо цього є різні підходи. Одні компанії збирають щороку — отримують позитивний результат, інші — один раз на два або три роки й також отримують позитивний результат. Середнім терміном експлуатації куща зазвичай вважають 25 років. У Швеції є і 28-річні плантації, але врожайність після цього терміну поступово знижується, тому доцільно зробити рекультивацию й посадити нові рослини.

Рослину легко доглядати, їй формально добрив не потрібно, оскільки збирають культуру після листопаду, відповідно опале й перепріле листя є природним добривом (хоча для вищого результату вносять один раз на три роки після збирання врожаю комплекс мінеральних добрив). До того ж за рахунок затінення відбувається багаторічний контроль бур'янів. Є думка, що росте верба на будь-яких ґрунтах. Так,

росте. Проте для отримання очікуваного результату треба садити в землю, де високо розташовані ґрунтові води й випадає достатня кількість опадів. Для отримання хорошого врожаю потрібно, щоб річна кількість опадів була більшою за 550 мм на рік. Ми найчастіше беремо малопродуктивні землі, які не були в користуванні понад 10–15 років або від яких відмовилися фермери у зв'язку з нерентабельністю вирощування на них звичайних сільськогосподарських культур, таких як пшениця, буряк тощо.

❓ Скільки землі на сьогодні у вас під плантацією енергетичної верби?

— У перший рік ми висадили 130 га, станом на весну 2013 року загальна площа закладених плантацій становить уже майже 1000 га. Тож на сьогодні, можна сказати, ми є найбільшим плантатором енергетичної верби у центрально-східній Європі. Відповідно до бізнес-плану плануємо вийти на 2300–2500 га.

❓ Чи потрібна для збирання спеціальна техніка?

— Звичайний силосний комбайн зі спеціальною насадкою, яка дробить пагони й подає в контейнер. Є спеціальна техніка з Бразилії для збирання цукрової тростини, яка також комплектується насадкою для зрізання товстого стебла.

❓ Що робите із зібраним урожаєм?

— Поки що всі зрізані пагони ми використовуємо на закладення нових насаджень. На сьогодні для нас головне завдання — не отримати енергетичну сировину, а посадити якомога більше рослин верби. Це ми робимо третій рік поспіль.

Проте вже восени плануємо розпочати спалювати тріску в котельних, але спершу куплятимемо сировину в колег, а вже з наступного року спалюватимемо власну продукцію. Розпочали підготовку до будівництва великої котельні, низка котельень пропонують нам спільний бізнес. Кінцева мета у нас — пряме спалювання тріски. Це найефективніша схема: зібрав — спалив. Не потрібно подальшої переробки, яка потребує додаткової енергії.

Приміром, у Польщі кожний 1 га енергетичної верби у разі продажу тріски на когенераційні установки чи «тепловні», як у них кажуть, приносить фермерам дохід у розмірі 1 тис. євро на рік. Якщо продавати тепло, одержане від спалювання такої самої кількості деревини, то цифру слід помножити на два. Такий бізнес. Це як у разі продажу м'яса чи

ковбаси, соняшнику чи олії: що вищу ти вертикаль збудував, то більший ефект отримувеш.

❓ Отже, ваша компанія поки що нічого на продаж не пропонує. На чому ж ви заробляєте?

— Ми перебуваємо на інвестиційній стадії проекту. Цей бізнес тривалий. На відміну від звичайного аграрного — навесні посадив, восени зібрав й отримав гроші — тут ти протягом 4–5 років очікуєш. Проте потім упродовж 25 років збираєш урожай і отримувеш прибуток.

Саджанці не продаємо, оскільки у нас самих велика потреба в них. Невеликі партії продавали по спеціальному запиту. Визнаю, що це вигідно, саджанців енергетичної верби в Україні немає. Є приблизно десятка інших гравців, які також займаються цією культурою, але на їхню частку припадає близько 10% площ вирощування. Решта 90% — це наша компанія.

Саджанці можна знайти різних категорій — ліцензійні й неліцензійні, різного походження — шведські та польські сорти, а також просто зрізані на болотах. Компаній, що працюють із ліцензійним матеріалом, в Україні три: дві з них займаються розмноженням для себе і майже нічого не реалізують. Є ще 5–7 гравців, які не мають історії походження своїх саджанців, сертифікатів, досліджень, але зовнішньо їхні саджанці виглядають так само. Відповідно ціна на ринку коливається від 15 коп. до 1 грн за штуку. Ми ж цього року завезли саджанці за ціною 1 дол. США. Це найновіший сорт, і ми отримали на нього ліцензійні права. Проте говорити, що його у найближчі роки будемо продавати, не доводиться.

❓ Хто, на ваш погляд, міг би купувати енергію з біомаси, коли ви вже почнете її виробляти?

— Нам, як виробникам, немає різниці, хто купуватиме, але орієнтуємося на комерційні об'єкти. А політику держави щодо тарифів на тепло для населення вважаємо недалекоглядною. Населення купує газ по 800 грн за 1 тис. кубів, а коштує він 4600 грн на ринку. Різниця — це збитки держави у вигляді дотацій, які насправді платить кожен із нас як податки. Тому ціна газу 800 грн є оманливою, ми за нього платимо ті самі 4600 грн у вигляді дотації із наших податків. Питання — де логіка?

Якби у нас зробили рівні правила та справжню конкуренцію на ринку виробництва теплової енергії, компанії самі перейшли

б на біомасу, позаяк на сьогодні вона дешевша й дозволяє за 3–4 роки окупити витрати на новий котел.

❓ Якщо аграрному підприємству рахунки за газ є обтяжливими, воно може самостійно налагодити такий бізнес, як ви?

— Однозначно зможе. Економія буде при голомшливою. Якщо ви, приміром, посадили 50 га верби, то це дасть змогу опалювати понад 10 тис. кв. м площі приміщень. Звичайно, за умови дотримання всіх норм будівництва щодо енергозбереження (вікна, двері, покрівля). Для розуміння, це середня районна лікарня.

Вирощувати вербу вигідно тим, у кого є внутрішнє споживання тепла. Маючи трудові ресурси й техніку, виділивши невеличку площу землі зі свого кластера, фермер фактично забезпечить себе паливом самостійно, у нього з'явиться така перевага — незалежність — енергетична. До того багато господарств мають землі середньої ефективності чи підтоплені.

❓ Чи не існує загрози, що родючі ґрунти підуть під енергетичні культури?

— З одного боку, все має регулювати ринок. Якщо на цьому етапі затребувана верба — її треба садити. Якщо соняшник — треба садити його. З другого — слід розуміти масштаб загрози. На сьогодні під енергетичними культурами перебуває 1200 га землі, з них 1 тис. — наші. Із 35 млн га української землі 8 млн га не обробляють узагалі. Повірте, якби це були родючі землі, невже ніхто дотепер не взяв би їх в обробіток!?

Якщо із 35 млн га в Україні під енергетичними культурами буде кілька десятків тисяч гектарів, то жодної загрози для родючих ґрунтів немає. Для прикладу скажу, що тільки у Волинській області малопродуктивних земель понад 50 тис. га, які не придатні для вирощування звичайних сільськогосподарських культур. І сьогодні вони простоюють. Ми ж пропонуємо їх ефективно використання.

Також ані в Німеччині, ані в Англії під енергетичними плантаціями немає сотень тисяч гектарів, плантації вимірюються тисячами гектарів. Отже, тут існує певна саморегуляція. Я не працюватиму в Полтавській області, бо мені потрібні не чорноземи, а волога земля. Тобто розмови про загрозу голоду ініціює лобі, яке зацікавлене в тому, щоб Україна дедалі більше споживала газу. На мою думку, загроза нашої газової незалежності набагато реальніша й страшніша, ніж загроза вирощування енергетичних культур.